

PERIODISME CATALÀ DELS ANYS VINT I TRENTE

Els anys de Pla, Sagarra & Co.

ENRIC VILA

EN ELS ÚLTIM MESOS HAN ESTAT PUBLICATS QUATRE LLIBRES QUE ENS ACOSTEN A LA FIGURA, L'ESTIL I L'ÈPOCA DELS GRANS REFERENTS DE PERIODISME CATALÀ DELS ANYS ANTERIORS A LA GUERRA CIVIL, UNA ESCOLA ENCARA VIGENT

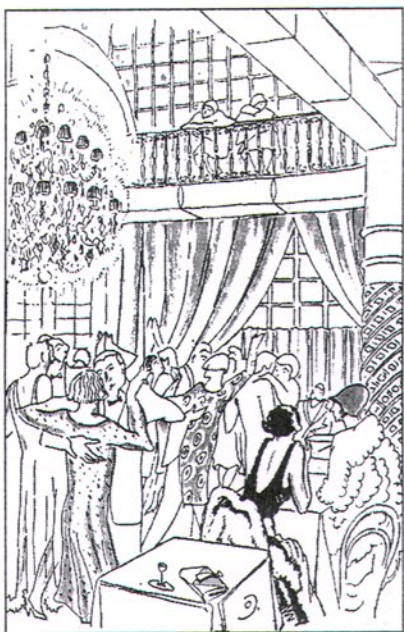
Ami, i ja em perdonarà el lector si troba que vaig massa embalat, quan penso en el periodisme català dels anys vint i trenta, són més fortes les ganes que em vénen de plorar que no pas de muntar una festa. I no és perquè no cregui que bé es mereixen un homenatge, tota aquella colla de plumífers una mica ingenus i bohemis que, a cop d'article, van rematar la feina de la Renaixença fent tocar de peus a terra la llengua literària del país. Un monument al compromís i al cosmopolitisme! Això recordaria avui la petja d'aquella generació si el catalanisme -en el sentit més moderat i transversal del terme- hagués valgut una peseta dins el gremi periodístic els últims 25 anys. Però la tradició escapçada per la Guerra Civil ha estat del tot innecessària, gairebé diria que incòmoda, per a un col·lectiu que calça bati i sabatilles des de la Transició i que no vol saber res de sacrificis professionals ni de compromisos lingüístics.

D'una altra manera, no s'explica la lentitud exasperant amb què s'ha anat desenterrant l'herència republicana a les facultats de periodisme. Sobretot si tenim en compte el dèficit de referents que la premsa en català pateix des de la represa democràtica. Els quatre llibres que presentem avui són la constatació d'una tendència de recuperació que ja fa alguns anys -pocs- que s'apunta (Pla, Gaziol, Sagarra, Xammar i ara Josep Maria Planes tornen a sonar). ¿Però calia que el català perdés el pols abans d'anar a escarbar a la pedrera republicana? ¿Calia que el periodisme es funcionaritzés per airejar les aules i les redaccions amb l'empenta dels pioners? Una cosa i l'altra, la salut de la llengua i l'actitud periodística, no van del

tot deslligades: per qui acaba trobant normal renunciar a escriure en l'idioma que pensa, d'altres renunciés poden resultar bastant més insignificants.

UN PLANES DESACOMPLEXAT

Em limito a ressaltar un dels factors que més ha contribuït a envellir prematurament el periodisme català, a infondre-li aquesta mena d'ambició grisosa i sense esperança que genera el subsidiarisme i l'escepticisme exagerat. Què hi farem si molts prefereixen ser cua de lluç que cap de sardina. Però qui llegeixi Josep Maria Planes, per exemple -què dimoni hi feia a les hemeroteques?!- veurà que l'espurneig desacomplexat que esquitxa la seva prosa, com en el cas de molts altres col·legues seus, no és només cosa de l'apassionament de l'època. El saludable atreviment que transpiren les cròniques que va recollir a *Nits de Barcelona*, llibre que Catalunya va publicar el 1931 i que Proa ara acaba de recuperar en facsímil, es fonamenta en l'explotació d'una independència lingüística que dona personalitat a la mirada i vida a la realitat que fa aparèixer.

L'IL·LUSTRACIÓ DE 'NITS DE BARCELONA'

JOSEP M. PLANES VA MORIR EL 1936, ALS 29 ANYS

La mateixa qualitat literària del llibre, que fa memorable el passeig del lector entre les espessides boirines de la nit barcelonina, il·lustra aquest desinterès respecte a l'herència periodística autòctona. Prologat per Josep Maria de Sagarra i epilogat per Carles Soldevila, *Nits de Barcelona* és una verdadera revelació, una de les millors exhibicions de cronisme de carrer que un servidor ha llegit mai. El llibre, rescatat arran de la tesi doctoral de Jordi Finestres, *Josep Maria Planes (1907-1936). Memòria d'un periodista assassinat* (Col·legi de Periodistes, 1998), anirà seguit de tres volums més que, en dos anys, enllestiran l'obra completa del periodista prevista per Proa: *Els gangsters de Barcelona*, dedicat al periodisme d'investigació i de denúncia, *Planes d'esport* ("va fer escola en aquest camp", diu Finestres) i *Miscel·lània*.

Hem de dir que quatre volums farien curt si la carrera del qui va ser director d'El Be Negre, i creador de la versió catalana del *Vu* francès (*Imatges*), no hagués estat tan curta. Just 10 anys fulgurants. La van avortar el 25 d'agost del 1936 uns pistolers de la FAI a l'arrabassada quan Planes tenia 29 anys. El motiu: una sèrie de reportatges d'investigació que el company de gresques de Josep Maria

L'ESCRITOR JOSEP PLA DE JOVE

de Sagarra havia publicat a *La Publicitat* acusant la FAI de l'assassinat dels germans Badia i d'altres actes de gangsterisme. "Sóc un periodista que, potser, cometo la imprudència de dir en veu alta el que el noranta per cent dels catalans diuen en veu baixa", afirmava un Planes força més xulesc que Tísner, també amenaçat per publicar si fa no fa el mateix a *La Rambla*.

PARADOXA I ABSURD

De tota manera, *Nits de Barcelona* queda lluny d'aquest periodisme moll d'heroisme. Planes hi exhibeix més aviat un humor amic de la paradoxa i l'absurd que recorda

aquell Julio Camba d'impostura impertèrrita, que feia veure que escrivia sense descordar-se el coll de la camisa. Amb agudesa de ninotaire, Planes converteix les catorze cròniques del llibre en una successió d'esquetxos que poden presumir de tenir la concisió de la vinyeta i l'esclat lingüístic de l'escriptor de raça. El periodista manresà treu tot el suc a la combinació de glamur i misèria que li ofereix la nit barcelonina. Aboca la mirada sobre mariners, meques, solters, empleats nocturns, i es passeja per sales de ball, cabarets, locals folklòrics, barres de luxe i espais mítics en franca degradació. S'acosta a la immigració amb una actitud tendra i refrescant; curiosa davant la novetat, comprensiva davant la cruïlla del fenomen. I ensopega amb Josep Pla, amb el milionari Citroën, amb les querides dels polítics llerrouxistes, troba el rastre frívol de Primo de Rivera i se sorprèn de la cicatriu que la Milagros llueix a l'esquena. Una gani-vetada. "Qui te la va donar", li pregunta Planes. "Ai ves: ell! I deia que m'estimava, l'animal". I desparant el sol a Canaletes, es para a mirar com els noctàmbuls morts de son "deixen les claus de la Rambla a la gent que va per feina".

Tot aquesta intempestivitat la viu acompanyat de Sagarra, que aleshores escrivia *L'Aperitiu* al setmanari *Mirador*. El periodista Jaume Passarell en va deixar constància el 1930: "En Sagarra i en Planes van de bracet tot el dia, prenen l'aperitiu plegats al Colón tots els vespres, i surten plegats de nit. L'un, Sagarra, té necessitat

de parlar i li cal un escoltador, Planes". L'articulisme de l'autor de *La ferida lluminosa*, també oblidat durant molt temps, sembla que comença a emergir de nou. Si a finals de l'any passat es va reeditar *La ruta blava*, ara acaben de sortir dos reculls a cura de Narcís Garolera que exhumen la seva producció periodística d'entre el 1920 i el 1929: *Cartas europeas*, que aplega les cròniques de Sagarra i Pla a *El Sol* de Madrid, i *L'ànima de les coses*, que completa pel broc gros aquell excels i selectiu *Cafè, copa i puro* basat en els articles de *La Publicitat*.

▶▶▶

PERIODISME CATALÀ DELS ANYS VINT I TRENTA

▶▶▶

El primer, potser perquè enganxa un Sagarra que tot just tempteja el periodisme, des d'Alemanya, i en una llengua que no és la seva, val la pena llegir-lo sobretot per les cròniques italianes de Josep Pla. La descripció i l'anàlisi que l'escriptor empordanès fa de la Itàlia de Mussolini es podria passejar per les facultats catalanes d'història com un material didàctic de primer ordre. Pla, que va enviar a *El Sol* dues tongades de cròniques, el 1922 i el 1928, es mira la parafernàlia feixista amb l'escepticisme de qui es pregunta irònicament "porqué se haya tenido que hacer en Italia una revolución para que los trenes lleguen casi a la hora". Escrits en un castellà farcit de modismes catalans ("estirar más el pie que el zapato", tradueix l'escriptor), els articles dissecaven la sociologia feixista constituïda, diu Pla, per la gana, la humiliació de Versalles, la descomposició del socialisme i una certa comoditat idiosincràtica: "No volem més homes, volem feixistes", sembla que responien alguns caps del partit a l'allau d'adhésions interessades.

El recull, que també inclou els articles que l'escriptor va enviar al seu pas per Iugoslàvia, Hongria, Polònia i Suècia després del segon viatge a Itàlia, avança pels conegudíssims paisatges del franquisme. Són temes recurrents: el nacionalisme carnavalesc, l'estrict control mediàtic (recordem que Arias Salgado preferia el model italià que l'alemany de Goebbels) i l'intent de subvertir la tradició cultural del país. En aquest sentit, Pla defensa Croce i Pirandello (antijoves i antitalians segons la premsa) davant les arengues de D'Annunzio i el futurisme de Marinetti, que, ve a dir, només vesteixen un país de fireta i sense relleu, a mida de la pirotècnia mussoliniana.

CARTES DE SACARRA

Las cartas europeas de Sagarra no tenen la profunditat de les de Pla, excepcionals, i s'hi nota més el pas del temps. Han resistit millor les cròniques germàniques de Camba, Xammar i, sobretot, d'Augusto Assia, que també van exercir de corresponsals al país teutó. Els articles d'aquest últim, concretament, els únics que resten inèdits (algú els hauria de recollir, per més sobrat que vagi el castellà), són un gran retrat de l'evolució d'Alemanya des del crac del 29 fins a l'ascens de Hitler al poder. Sagarra, en canvi, que va arribar al país germànic poc després del putsch de Von Kapp, no es va sentir ferit per la política, cosa que trobant-se al moll de l'os de la història europea del segle XX és gairebé un delict. El batibull ideològic, nacional, social i econòmic que va acabar ensorrant la República de Weimar apareix d'esquitllada, o superficialment, en les seves cròniques.

Diriem que Sagarra no va

AGUSTÍ CLAVET, 'GAZIEL', LA SEVA FILLA I P. SAINZ RODRÍGUEZ

acabar d'entendre aquella combinació de sensibilitat i rudesia tan alemanya que Nabokov il·lustrava amb la manera com els berlinesos pronuncien el nom de la seva ciutat: "Ber-lin! Dins el nom de la capital [...] la contundència de la primera síl·laba i la ressonança lleugera de la segona...". Deia l'autor de *Lolita*. Tot això explica que Sagarra no es prengui gaire seriosament el tarannà germànic i que, agafant-se a un fil ja estirat per Camba, presenti el ciutadà mitjà com una mena de gegant espès, més bonàs que filòsof, més destraller que artista, i el tracti amb un cert menyspreu, com si fos una mena de Frankenstein inofensiu. Evidentment, no va ensumar el que s'esdevindria, per més que l'encertés dient: "Lo que passará en Alemania es difícil de decir; su suerte, además de nacional, es continental". Que ja és molt.

I si el Sagarra d'Alemanya és un Sagarra més esbravat, en canvi, el de *L'ànima de les coses* és aigua carbònica en plena forma, una festa de sal i bombolletes. Segurament, un escriptor com Sagarra, que basa la seva prosa en els fruits que li dona el paisatge, necessita, més que cap altre, conèixer el terreny que trepitja. I l'autor d'*All i salobre* tenia ben apamada la Cartoixa catalana, aquesta Catalunya petita de quatre escriptors i quatre de tot en què tothom compta fins a deu abans de dir què pensa com si al país hi hagués un sol carrer i una sola vorera. Tot plegat explica que els textos que va publicar a *La Publicitat* entre el 1922 i el 1929 conservin una connexió amb l'actualitat que només mantenen, al cap dels anys, les mirades penetrants.

D'entrada, el primer i l'últim article (mirin, cadascú llegeix com vol) ja ens adverteixen de l'amplitud temàtica del

volum i d'alguna cosa més. L'un sobre els melons i l'altre inspirat en l'èxit internacional de la novel·la de Remarque *Res de nou al front de l'Oest* donen, superposats, una idea força afinada del cosmopolitisme arrelat a la terra que articula el discurs sagarrià. Entremig, l'autor teixeix un mapa de l'efervescència cultural de la Catalunya dels vint que, amb

JOSEP MARIA DE SACARRA DE JOVE

unes notes a peu de pàgina que seguissin l'exemple dels volums d'Eugeni d'Ors, seria una meravella gairebé independentment de la ploma d'or amb què està traçada.

Sagarra escriu articles de costums, fa crítica literària orientada a tots els públics, assaja sobre els valors de la modernitat, para atenció a l'esport, al teatre, al cinema. a

la pintura, es fixa en les modes musicals i els balls importats, enceta polèmiques i intervé en d'altres, elogia els punts forts de la cultura catalana, en critica les febleses i, així, crònica rere crònica, va retratant tota una època. D'entre les 644 recollides, potser ens arriscaríem a destacar "l'explosió d'entusiasme il·limitat" amb què rep el *Cartes de lluny* planià, l'elogi que fa de Guimerà i Verdaguier, també de Maragall, l'article que escriu sobre *L'article*, les paraules que dedica a l'art de la traducció, les seves opinions sobre la novel·la i les diverses disquisicions que fa al voltant de la llengua "encara flonja" i el nacionalisme aigualit del país.

El més bo de tot, però, és que Sagarra parla d'aquestes coses amb un català d'arrel oral, infestat del que avui anomenaríem barbarismes, que no sembla que facin les més mínimes pessigolles ni a la qualitat literària ni a la personalitat lingüística dels seus articles. Destaco això impressionat per l'actual indigència del català periodístic, que ha esdevingut una ombra que camina rere el castellà, copiant, no ja paraules (Sagarra, que deia allò que "del despreci ara en diuen menyspreu", no hi hauria vist cap problema) sinó la manera de

dir, el que els especialistes en diuen la sintaxi. (El lector que vulgui comprovar-ho pot deixar-se regalar un d'aquest diaris del metro que si el que pretenen publicant articles en català és donar un cop de mà a la llengua farien bé de treure's el guant de pues metàl·liques per fer-ho.)

Arribats a aquest punt, doncs, segurament no tenim més remei que donar la raó al subtítol que encapçala el llibre que ens falta ressenyar, *Mirador. La Catalunya impossible*, de Josep Maria Huertas i Carles Geli. Els autors de *Tres vides i un Destino* han confeït un volum que, com era previsible, ha de conviure amb les virtuts i els defectes del tarannà periodístic. El treball sobre *Mirador*, com el de *Destino*, no és allò que se'n diu definitiu.

No pretén ser exhaustiu i presenta algunes mancances metodològiques (el benintencionat índex d'articles *miradorians* no el recomanaria com a model) de les quals ja he sentit rondinar algun historiador. Ara bé: com el seu antecessor, és un model de claredat i amenitat que els que rondinen no acos-

tumen a practicar.

El punt més fosc es troba, si ens atenim a la carta al director que Josep Palau i Fabre va enviar a l'AVUI fa uns mesos, a la pàgina 33. Els autors atribueixen al poeta un article escrit per Manuel Viusà, publicat sense signar a la revista clandestina *Per Catalunya*, que titllava de "col·laboracionistes" l'equip de *Destino*, constituït amb la meitat que es va passar al franquisme del *Mirador* republicà. No obstant, el llibre manté una línia expositiva que fa honor a la trajectòria i la significació del setmanari: recorda el caràcter pioner de la revista (va estrenar la fotografia a les pàgines de publicitat i va donar protagonisme als fenòmens culturals del naixement de la cultura de masses), analitza les seves seccions cèlebres (qui no establiria un vincle sentimental entre l'àcid *Mirador*

Sagarra escriu articles de costums, fa crítica literària orientada a tots els públics, assaja sobre els valors de la modernitat...

indiscret i l'amic Desclot d'aquest diari), i repassa la trajectòria de les seves ànimes empresarials i periodístiques (l'editor, Amadeu Hurtado, els directors, Manuel Brunet i Just Cabot, i els col·laboradors Rosend Llates, Sagarra, Planes, Sempronio i Ignasi Agustí, entre d'altres).

Resumint, el llibre de Huertas i Geli pot ser una magnífica excusa per endinsar-se de forma planera al periodisme català de la II República. No en va, *Mirador* en va ser el seu exponent més refinat, un model tan idealitzat i somiat que fins avui ningú no havia pensat a fer-ne un llibre. El setmanari, que va aparèixer el 1929 i va tancar el 1937 ja molt desdibuixat per la guerra, és "una fita esplèndida d'un temps que pretenia un país culte, civilitzat, europeu, tolerant i progressista", ens diuen els autors. Bé, en alguns aspectes, ens hi hem anat acostant. En castellà. Val la pena recordar aquesta obvietat arà que hi ha moviment als vestidors de la premsa barcelonina. L'element que ha fet impossible la Catalunya periodística de *Mirador* no ha estat cap altra fatalitat que la manca d'un parell de mecenes prou generosos i constants. A veure si apareix un Cambó; ni que sigui per salvar tot aquest estol d'il·lustrats columnistes que, defensant el català amb el seu castellà descolorit, fan tot l'efecte d'un Michael Jackson exercint de Nelson Mandela.

PUBLICACIONS RECENTS

- Josep Maria Planes. *Les nits de Barcelona*. PROA. Barcelona, 2001.
- Josep Maria de Sagarra. *L'ànima de les coses*. A cura de Narcís Garolera. QUADERNS CREMA. Barcelona, 2001.
- Josep M. Huertas i Carles Geli. *Mirador. La Catalunya impossible*. PROA. Barcelona, 2000.
- José Maria de Sagarra i Josep Pla. *Cartas europeas. Crónicas en 'El Sol' 1920-1928*. DESTINO. Barcelona, 2001.